

АЙКОНІМЫ, СУАДНОСНЫЯ З КАНКРЭТНЫМІ НАЗВАМІ РАСЛІН

Радзіваноўская Наталля Аляксандраўна

дацэнт кафедры беларускага мовазнаўства ўстановы адукацыі
“Беларускі дзяржаўны педагогічны ўніверсітэт імя Максіма Танка”;
кандыдат філалагічных навук, дацэнт
(г. Мінск, Беларусь)

Наяўнасць на беларускай зямлі спрадвеку вялікага мноства лясоў, бароў і гаёў дала падставы нашым продкам вызначыць пераважную пароду дрэў, кустарнікаў і травяністых раслін, якая часта з’яўлялася адметнай асаблівасцю той ці іншай мясцовасці, мела немалаважнае значэнне ў штодзённым побыце, гаспадарчай дзейнасці, і ўтварыць ад яе назву свайго паселішча. З народных традыцый вядома, што ў старажытнасці нашы продкі асабліва ўшаноўвалі тыя дрэвы, якія найчасцей выкарыстоўваліся ў язычніцкіх абрадах і выконвалі ў іх пэўную магічную функцыю. Да такіх дрэў-тагэмаў адносяцца дуб, бяроза, ліпа, клён, сасна, яліна. Своеасаблівае значэнне гэтых раслін у міфалагічных уяўленнях людзей знайшло сваё адлюстраванне і ў айканіміі Беларусі.

Назвы населеных пунктаў нашай краіны, у якіх увасоблены канкрэтныя батанічныя найменні, вызначаюцца прыкметнай шматварыянтнасцю і паўтаральнасцю. Разам з тым семантычную матывацыю ўтваральных лексем часта адназначна ўстанавіць немагчыма, паколькі яны могуць абазначаць некалькі рэалій, а таксама з’яўляцца мнагазначнымі словамі ў літаратурнай і дыялектнай мовах. Айконімы, суадносныя з канкрэтнымі назвамі раслін, умоўна можна аб’яднаць у наступныя групы:

- 1) айконімы, суадносныя з найменнямі дрэў;
- 2) айконімы, суадносныя з найменнямі дрэвіч і культурных кустарнікаў;
- 3) айконімы, суадносныя з найменнямі травяністых раслін;
- 4) айконімы, суадносныя з найменнямі спаравых раслін і грыбоў.

Спынімся падрабязней на кожнай з пералічаных груп.

Як сведчыць аналіз фактычнага матэрыялу, сярод назваў населеных пунктаў адметнае месца займаюць айконімы, што суадносяцца з канкрэтнымі відавымі найменнямі дрэў. Намі зафіксавана 619 айконімаў (1207 населеных пунктаў), суадносных з найменнямі дрэў. Гэта група назваў складае прыкладна

57% адагульнай колькасці айконімаў, суадносных з канкрэтнымі назвамі раслін. Аналіз фактычнага матэрыялу паказаў, што найбольшая колькасць найменняў утворана ад лексем *дуб, ліна, бяроза, асіна, альха*. Яны складаюць адпаведна каля 18%, 12%, 11%, 8% і 6% ад агульнай колькасці гэтай групы айконімаў. Для ўтварэння назваў населеных пунктаў, акрамя беларускіх асноў, даволі шырока выкарыстоўваюцца таксама асновы балтыйскія, старажытнарускія, дыялектныя, дзякуючы чаму айканімія становіцца больш разнастайнай і багатай. Геаграфічны аналіз паказаў, што айконімы, суадносныя з лексемамі *дуб, ліна, бяроза, асіна, альха*, досыць раўнамерна прадстаўлены на тэрыторыі Беларусі.

Пры аналізе фактычнага матэрыялу было занатавана 110 айконімаў (278 населеных пунктаў), суадносных з назвамі дзікіх і культурных кустарнікаў. Найменні гэтай групы складаюць каля 10% ад агульнай колькасці айконімаў, суадносных з канкрэтнымі назвамі раслін. Для ўтварэння айконімаў, суадносных з назвамі дзікіх і культурных кустарнікаў, выкарыстоўваюцца славянскія і дыялектныя асновы. Аналіз найменняў гэтай групы сведчыць, што найбольшая колькасць назваў утворана ад лексем *лаза, каліна, маліны*. Гэтыя назвы складаюць адпаведна каля 35%, 19% і 12% ад агульнай колькасці айконімаў гэтай групы. Варта таксама адзначыць, што айконімы, суадносныя з лексемамі *лаза, каліна, маліны* маюць пэўныя арэалы пашырэння на тэрыторыі Беларусі. Так, назвы, утвораныя ад лексемы *лаза*, сканцэнтраваны пераважна на паўночным захадзе рэспублікі, а найменні, суадносныя з лексемай *каліна*, – у цэнтральнай частцы і на ўсходзе Беларусі. Найбольш шырока айконімы, утвораныя ад лексемы *маліны*, прадстаўлены ў Мінскай і Магілёўскай абласцях.

У якасці ўтваральных асноў беларускіх айконімаў шырока выкарыстоўваюцца лексемы – назвы травяністых раслін. Сабраны фактычны матэрыял намі раскласіфікаваны па наступных тэматычных групам:

- а) айконімы, суадносныя з назвамі лугавых і палявых травяністых раслін;
- б) айконімы, суадносныя з назвамі сельскагаспадарчых травяністых раслін;
- в) айконімы, суадносныя з назвамі лясных травяністых раслін;
- г) айконімы, суадносныя з назвамі водных травяністых раслін;
- д) айконімы, суадносныя з назвамі кветкавых агародных і пакаёвых раслін.

Усяго намі было зафіксавана 268 айконімаў (380 населеных пунктаў), суадносных з назвамі травяністых раслін. Гэтыя найменні складаюць каля 25% ад агульнай колькасці айконімаў, суадносных з канкрэтнымі назвамі раслін. Сярод найменняў, суадносных з назвамі травяністых раслін, найбольш пашырана група айконімаў, суадносных з назвамі лугавых і палявых

травяністых раслін, а таксама суадносных з назвамі сельскагаспадарчых травяністых раслін. Яны складаюць адпаведна каля 30% і 45% ад агульнай колькасці найменняў гэтай групы. Найбольшая колькасць назваў утворана ад лексем *кратіва*, *мурава*, *латух*, *рэпа*, *гарох*, *жыта*, *каноплі*. Варта адзначыць, што айконімы, суадносныя з лексэмамі *кратіва*, *мурава*, *латух*, *каноплі*, сканцэнтраваны пераважна ў цэнтральнай і паўночнай частках Беларусі і толькі адзінкавыя ўтварэнні сустракаюцца на поўдні рэспублікі. Назвы, утвораныя ад лексемы *рэпа*, у асноўным сканцэнтраваны ў Віцебскай, Гродзенскай, Магілёўскай і Мінскай абласцях. Айконімы, суадносныя з лексэмай *гарох*, не зафіксаваны ў Гродзенскай вобласці.

Як сведчыць аналіз фактычнага матэрыялу, група айконімаў, суадносных з назвамі спаравых раслін і грыбоў, складае невялікую колькасць у агульнай сістэме айконімаў, суадносных з канкрэтнымі назвамі раслін. Усяго намі было занатавана 85 такіх айконімаў, якія з'яўляюцца назвамі 149 населеных пунктаў. Гэтыя найменні складаюць каля 8% ад агульнай колькасці айконімаў, суадносных з канкрэтнымі назвамі раслін.

Прадуктыўнасць вышэйадзначаных айконімаўтаральных асноў можна прасачыць на дыяграме.

